

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԵՏՈՒԹՅԱՆ,
ՄՇԱԿՈՒՅՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԵՐԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՅԱՆԻ ԵՐԻՏԱՎԱՐԻ
ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԵՍՆԱԿՐԱՅԻՄ (ԱՆԿԱՄ)

ԵՐԵՎԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍՏՐԱՆ

«ՉԱՆԳՆՉՈՒԹՅՈՒՆ»
ԳՆԱԶԱՐՄԱՆ ԲԵՆԵՐԱՅԻՆ
ԿՈՄՔԻՆԱՏ» ՓԲԸ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱՆ

**SCIENTIFIC
ARTSAKH**

**НАУЧНЫЙ
АРЦАХ**

№ 2(3), 2019

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.ysu.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՅԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱԿՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱԽ
SCIENTIFIC ARTSAKH
НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 2(3), 2019

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, приемлемых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (ВАК РА).

ԱԵԳՄՍ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2019

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

**Նվիրվում է Երևանի պետական համալսարանի
հիմնադրման 100-ամյակին**

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Նախագահ՝ Արամ ՄԻՍՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեմինա ՍԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ

Անդամներ՝

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Վահրամ ԲԱՆԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Խաչիկ ԳԱԼՍՏՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Վլադիսլավ ԳՐՈՒԶԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արման ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Մարեկ ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
Վալենտինա ԼԱՊԱՆԿՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
Օտտո ԼՈՒԽՏԵՐՅԱՆԴՏ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Համբուրգ, Գերմանիա)
Ռուզաննա ՀԱՎՈՐՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Մուշեղ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Գագիկ ԴԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Աշոտ ՍԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
Գարիկ ԶԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 2(3), 2019, Երևան, ԱԵԳՄՄ հրատ., 2019, 472 էջ:

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2019թ. 2-րդ համարում տեղ են գտել հասարակական գիտությունների արդի հիմնախնդիրների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետությունը, Արցախի Հանրապետությունը, Գերմանիան, Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, Լեհաստանը, Հարավային Օսեթիան, Ռուսաստանի Դաշնությունը և Ուկրաինան ներկայացնող մոտ հինգ տասնյակ անվանի ու երիտասարդ գիտնականների աշխատանքները:

Գիտական պարբերականում զետեղված են նաև Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման ու Երևանի պետական համալսարանի կողմից 2019թ. սեպտեմբերի 12-15-ը Ստեփանակերտում համատեղ կազմակերպված «Հայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան» միջազգային երիտասարդական 4-րդ գիտաժողովի լավագույն գիտական հոդվածները:

*Dedicated to the 100th Anniversary
of Yerevan State University*

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor

Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor

David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor

Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor

Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor

Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Associate Professor

Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor

Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)

Julieta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor

Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Moushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor

Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)

Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)

Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor

Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor

Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor

Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)

Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Associate Professor

Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 2(3), 2019, Yerevan, UYSSA publ., 2019, 472 pages.

The second issue of «Scientific Artsakh» journal 2019 comprises the scientific works of approximately 50 prominent and young scientists from Armenia, Artsakh, Germany, Islamic Republic of Iran, Poland, South Ossetia, Russia and Ukraine on the topical issues of social sciences.

The publication also contains the best scientific articles of the 4th international youth scientific conference «The past, present and future of the Armenian statehood», jointly organized by the Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh and Yerevan State University on September 12-15, 2019 in Stepanakert

Издаётся решением учёного совета Ереванского государственного университета

Номер рекомендован к публикации редакционным советом журнала «Научный Арцах»

*Посвящается 100-летию основания
Ереванского государственного университета*

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор

Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор

Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент

Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор

Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент

Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор

Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)

Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, доцент

Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)

Джультетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор

Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор

Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, доцент

Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)

Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор

Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор

Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор

Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)

Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)

Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор

Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор

Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент

Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор

Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор

Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 2(3), 2019, Ереван, Изд. ОМУСА, 2019, 472 страниц.

В втором номере 2019 г. журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы выдающихся и молодых ученых из Армении, Арцаха, Германии, Исламской Республики Иран, Польши, Южной Осетии, России и Украины, исследующие актуальные вопросы общественных наук.

В издании размещены также лучшие научные статьи 4-ой международной молодежной научной конференции «Прошлое, настоящее и будущее Армянской государственности», совместно организованной Объединением молодых учёных и специалистов Арцаха и Ереванским государственным университетом 12-15 сентября 2019 года в Степанакерте.

Ալեն Ղևոնդյան. Անվտանգային ռիսկերի կառավարման հիմնահարցը ՀՀ ազգային անվտանգության ապահովման համատեքստում.....86

Alen Ghevondyan. The Issue of Security Risk Management in the Context of National Security of the Republic of Armenia

Ален Гевондян. Проблема управление рисками безопасности в контексте обеспечения национальной безопасности РА

Ռոբերտ Ղևոնդյան, Տաթևիկ Հայրապետյան. Ադրբեջանական ագրեսիայի կանխարգելումը՝ հասարակության սպասումների ուղղորդման միջոցով.....93

Robert Ghevondyan, Tatevik Hayrapetyan. The Prevention of Azerbaijani Aggression with Redirection of Social Expectations

Роберт Гевондян, Татевик Айрапетян. Предотвращение азербайджанской агрессии посредством каналирования ожиданий общества

Մարինե Մովսիսյան. Մասնակցային ժողովրդավարության և ազգային անվտանգության փոխհարաբերությունները՝ որպես պետականության ամրապնդման պայման.....103

Marine Movsisyan. Participatory Democracy and National Security Relations as a Condition for Statehood Strengthening

Марине Мовсисян. Отношения между партиципаторной демократией и национальной безопасностью как условие обеспечения государственности

Լիլիթ Չիչոյան. Պետական կառավարման որակը որպես պետության իմիջի արդիականացման գործոն. ազատության վիճակն աշխարհում (freedom in the world) միջազգային ինդեքսը Հայաստանի ու Արցախի համար.....112

Lilit Chichoyan. The Quality of Public Administration as a Factor of Modernizing the State Image: Freedom in the World International Index for Armenia and Artsakh

Лилит Чичоян. Качество государственного управления как фактор модернизации имиджа государства: международный индекс свободы в мире для Армении и Арцаха

Սոսլան Պլիև. Պետության կայացվածության հիմնական հատկանիշների գիտական սահմանումները.....124

Soslan Pliev. Scientific Definitions of the Main Signs of Public State

Сослан Плиев. Научные дифиниции основных признаков государственной состоятельности

Գուրգեն Սիմոնյան. Կենսատարածք. Հայաստանի աշխարհագրական քաղաքականությունն ու տարածքների արդյունավետ կառավարման հիմնահարցերը.....131

Gurgen Simonyan. Living Space: Armenian Geographical Policy and Matters of Territorial Good Governance

Гурген Симонян. Жизненное пространство: географическая политика армении и вопросы эффективного управления территорией

Էդգար Զալանթարյան. Կազմակերպությունների կազմակերպչական կառուցվածք և արդյունավետություն.....141

Edgar Kalantaryan. Organizational Structure and Effectiveness of Organizations

Эдгар Калантарян. Организационная структура и эффективность организаций

ՄԱՍՆԱԿՑԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՏ ԴԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՄՐԱԴՆԴՄԱՆ ԴԱՅՄԱՆ*

ՄԱՐԻՆԵ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության Ազգային անվտանգության ծառայություն,
ՀՀ Պետական կառավարման ակադեմիայի քաղաքական կառավարման և
հանրային քաղաքականության ամբիոնի ասպիրանտ,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
movsisyanmarine8@gmail.com*

Հոդվածում առաջ է քաշվել մոտեցում, ըստ որի՝ հարահոս և աններդաշնակ փոխհարաբերությունների համատեքստում սերտորեն փոխկապակցված են մասնակցային ժողովրդավարությունը և ազգային անվտանգությունը, որտեղ վերջինս կարող է դիտարկվել առանձին մարդկանց անվտանգության համագումար՝ նպաստելով պետականության ամրապնդմանը: Մեր խնդիրն է բացահայտել ազգային անվտանգության ապահովման գործընթացում մասնակցային ժողովրդավարության դերակատարումը, տալ վերջիններիս փոխկապակցվածության բնութագիրը, պարզացնել դրույթ՝ մասնակցային ժողովրդավարությունը որպես ազգային անվտանգության ապահովման պայման, առանց որի վտանգվում է պետականությունը:

Հետապոտության իրականացման ընթացքում կիրառվել են ինչպես համագիտական (անալիզ, սինթեզ, պատմականության սկզբունք), այնպես էլ հատուկ (ձևական-տրամաբանական, համեմատական-իրավական) մեթոդներ:

Հետապոտության արդյունքում ելքահանգել ենք՝ մասնակցային ժողովրդավարությունը որպես ազգային անվտանգության ապահովման պայման բավմանակարգակ երևույթ է: Այն անվտանգության ապահովման ընդարձակված օրակարգի բաղադրիչ է, սակայն հարաբերական անկախության մեջ է գտնվում պայմանավորված կենտրոն-ծայրամաս տարածական հարթություններում առկա մարդու անվտանգության հիմնախնդրի վերլուծության ու պատասխանատվության հետ: Այս համատեքստում ԱՀ-ի և ՀՀ-ի անվտանգության ռազմավարությունը անհրաժեշտ է մշակել՝ պարզացնելով մասնակցային ժողովրդավարության իրական բնույթը:

Ներկայիս գլոբալ-ցանցային կերպափոխումները, յուրաքանչյուրիս պատությանն ուղղված սպառնալիքները առաջ են բերել պատասխանատվությամբ կենսունակ քաղաքականություն վարելու անհրաժեշտություն: Հեղինակը հիմնավորում է, որ գիտակից, կրթված, քաղաքացիական աշխարհայացքով մարդկանց ներգրավումը, լայնամասշտաբ մասնակցության ապահովումը կարևոր նախապայմաններ են կայուն անվտանգային միջավայրի և մարդու անվտանգության ապահովման համար:

Հիմնաբառեր՝ մասնակցային ժողովրդավարություն, մարդու անվտանգություն, ազգային անվտանգություն, պետականության ամրապնդում, երջանիկ ապագա, կայունություն, մրցունակություն, ազգային ինքնություն, արժեհամակարգ, պատասխանատվություն:

* Հոդվածը ներկայացվել է 31.08.2019թ., գրախոսվել՝ 30.10.2019թ., տպագրության ընդունվել՝ 12.12.2019թ.:

Գլոբալացման բազմաՎեկտոր գործընթացը լուրջ մարտահրավերներ է նետել զարգացման տարբեր մակարդակներում գտնվող երկրների ու քաղաքացու անվտանգային համակարգին՝ կերպափոխելով պետության ավանդական ինստիտուտը՝ պետականությունն առավել խոցելի դարձնելով: Գլոբալացման պայմանները ոչ միայն բարձրացրել են միջազգային տնտեսական ազատականացման, առևտրի ու ֆինանսական հոսքերը, այլև **բացել են թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության, մաքսանենգ ճանապարհով գաղթող միգրանտների և անդրազգային՝ առողջապահական, բնապահպանական վտանգների հոսքերը՝ փորձության տանելով մարդուն:** Ուստի գլոբալիզացիան անվտանգության նոր հարթություն է առաջ բերել՝ ոչ ավանդական անվտանգության տեսքով: Վերջինս գործում է միջպետական հակամարտություններից և աշխարհաքաղաքական մտահոգություններից դուրս: Եթե նախկինում միմյանց հաջորդելով՝ ծովային, ցամաքային, օդային ուժերն էին գտնվում գերակա դիրքում, ապա արդի աշխարհաքաղաքական, բազմաչափ գործընթացներում վերոնշյալներին ավելացել է ևս մեկ հզոր և քաղաքական գործընթացներում լրջագույն դերակատարում ունեցող տեղեկատվական, մասնավորապես կիբեռ տիրույթը, ընդ որում, շատ հաճախ կիբեռ տիրույթում իրականացվող գործողությունները առավել աղետալի ու անդառնալի հետևանքների կարող են հանգեցնել, քան զինտեխնիկայի և այլ ավանդական միջոցների կիրառման դեպքում: Ռաֆ Էմմերսը պնդում է, որ անվտանգության ռազմական ասպեկտները աննպատակահարմար են, սակայն անվտանգության ավանդական ընկալումը ավելի շատ հարցականի տակ է դնում, թե ինչպես պետք է սահմանվի անվտանգությունը, քանի որ գլոբալիզացիան մարտահրավեր է նետել ազգային ինքնիշխանությանը և պետության՝ որպես քաղաքական համակարգի գերակա ինստիտուտի ժողովրդավարացմանը: «Գլոբալիզացիան վերաբերում է տնտեսական ազատականացման և վերափոխման գործընթացներին, ինչպես նաև արագընթաց գիտական զարգացումներին՝ հաղորդակցության, տրանսպորտի, տեղեկատվության ոլորտներում»²⁰¹:

Այս համատեքստում ձևավորվող նոր աշխարհակարգը տրանսֆորմացիայի է ենթարկում լոկալ, տարածաշրջանային, գլոբալ տարածություններում առկա սպառնալիքները՝ նետելով նոր՝ ցանցային մարտահրավերներ: Կենտրոն-ծայրամաս տարածություններում առաջացած ցանցային մարտահրավերները **արմատական խզում են առաջացրել՝ ստեղծելով բնակչության ցածր կենսամակարդակ, տնտեսության զարգացման հետընթաց, տարատեսակ հակամարտություններ, բազմաբևույթ ահաբեկչական գործողություններ, քաղաքական անկայուն վիճակ, կոռուպցիա, միգրացիա, թրաֆիքինգ:** Այս ամենը հանգեցրել է ճգնաժամային այնպիսի իրավիճակի, որի շրջանակներում մարդը տեղից տեղ է գաղթում ցանկանալով ապահովել իր բարեկեցությունը, անվտանգությունը և երջանիկ ապագայի նկատմամբ իր հավակնությունները: Գործընթացն առավել վտանգավոր է դառնում, երբ առաջ են գալիս տեղեկատվական պատերազմները, որոնք ընթանում են միջէթնիկական բախումների, միջպետական հարաբերությունների սրման, ներքաղաքական անհանդուրժողականության դրսևորումների արդյունքում: Գլոբալ-ցանցային հասարակության զարգացումն ուղղակիորեն մարտահրավեր է նետում **մարդու ազգային, մշակութային ինքնությանը՝ խաթարելով նրա անվտանգության մարդաբանական հիմքերը:** Օգտվելով «ծայրամասերի» պետական ինքնիշխանության և համայնքային համակեցության աններդաշնակ կերպափոխումներից՝ զարգացած երկրները մշակել են տեղեկատվության միջոցով մարդու գիտակցությունը

²⁰¹ Emmers R., Non-Traditional Security in the Asia Pacific: The Dynamics of Securitization (2004) Eastern University Press, Singapore, pp. 388-391.

մանկապուլացնելու տեխնոլոգիաներ: Դա էլ հնարավորություն է տվել նրանց վերահսկել ողջ աշխարհի տեղեկատվական հոսքերը:

Այսպիսով, աստիճանաբար փոփոխության ենթարկվող արդի պատերազմների տրամաբանությունը հաշվի առնելով՝ անհրաժեշտ է համակարգված ուսումնասիրել առկա մարտահրավերները և սպառնալիքները, **հարկ եղած դեպքում մարտահրավեր նետել դիմակայման փոխարեն:** Նմանօրինակ մոտեցմամբ մարդը հնարավորություն է ստանում իրատես գնահատել իրականությունը՝ **բարձրացնելով իր ազգային ինքնության մրցունակությունը:** Զետեաբար, կարծում ենք, որ **գլոբալացման գործընթացում անվտանգության ապահովման քաղաքականության արժեքաբանությունը արմատապես փոխվել է՝ պայմանավորված տեղեկատվահաղորդակցական նոր տեխնոլոգիաների ցանցային կիրառմամբ:** Այս համատեքստում էլ մարդու անվտանգությունն հասկացությունը առաջարկում ենք կիրառել Արցախի Զանրապետության ճանաչման գործընթացում և կարծում ենք, որ այն արմատապես կփոխի քաղաքական դիսկուրսի բովանդակությունը: **«Մարդու անվտանգություն»** եզրույթը դիտարկվում է միջազգային անվտանգության դիսցիպլինում, որը հրապարակվել է 1994 թ.-ին ՄԱԿ-ի Չարգացման ծրագրի կողմից: Չեկոյցում ներկայացվել է մարդու անվտանգության 7 ոլորտ՝ տնտեսական, սննդի, առողջապահական, բնապահպանական, անձնական, համայնքային և քաղաքական անվտանգություն²⁰²: Այն նաև սահմանում է մարդու անվտանգության հիմնական վեց սպառնալիք՝ չկարգավորված բնակչության աճը, տնտեսական հնարավորությունների անհավասարությունները, միգրացիոն գործընթացները, շրջակա միջավայրի դեգրադացիան, թմրամիջոցների թրաֆիքինգը և միջազգային ահաբեկչությունը²⁰³:

Փաստորեն, **մարդու անվտանգությունը** ոչ միայն պետության արտաքին հարաբերությունների և ռազմական ուժի արդյունք է, այլև **կապված է նոր աշխարհակարգի տիրույթներում մակածվող կյանքի որակի և ցանկացած հնարավոր սպառնալիքից մարդու ազատության ընկալման գաղափարի հետ:** Փոխներթափանցելիության նմանօրինակ իրողությունների պայմաններում պետությունները պետական, ազգային, հասարակության, մարդու, սոցիալականացված անհատի (անձի), ինչպես նաև տարածաշրջանային ու գլոբալ պաշտպանության և անվտանգության ապահովման նպատակով իրենց քաղաքական օրակարգ են ներառել տեղեկատվական-տեխնիկական համակարգերի ապահովության հիմնախնդիրները, ազգի, քաղաքացիների, մարդու բարոյահոգեբանական, գիտելիքահեն պահանջմունքներով ձևավորված շահերի ներկայացումը: Նմանօրինակ ռազմավարությունը, ապահովելով պետության անվտանգությունը, հնարավորություն է տալիս մարդուն **ինքնադրսևորվել և ինքնաիրացվել** իր ծննդավայրում՝ **հուսաահեռու հողուհեռի կողմից սամաստուսած մանկապուլացիաներից:** Միաժամանակ դա հնարավորություն է տալիս քննադատաբար վերաբերել զանգվածային խուճապ հրահրող գործընթացներին (օրինակ՝ ԱՅ-ում անընդհատ պատերազմի վերսկսման սպառնալիքին, տեղեկատվական տիրույթում հակահայկական քարոզչության հզոր ալիքի շրջանառմանը), ընտրական և այլ տիպի քաղաքական ու հասարակական գործընթացների լեգիտիմությանը, ինչպես նաև հանրային համակեցություն կազմակերպող գործոնների վերլուծությանը: Ըստ Ջ.Հարթմանի (Jim Hartman)՝ ազգային անվտանգության ապահովման արժեքաբանությունը կերպարվել է, քանի որ աշխարհը վերջին հիսուն տարիներին էականորեն փոխվել է, և փոփոխությունների

²⁰² Oxford University Press. Published for the United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 1994. New York. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf.

²⁰³ Նույն տեղում:

քայլերը պատմության մեջ վերջին տասնամյակներում իրենց հավասարը չունեն²⁰⁴: Մարդու ներգործությունը բնական ռեսուրսների և համակարգերի վրա, տեղեկատվության փոխանցման արագությունն ու լայնությունը, պետությունների, կառավարությունների փոխհարաբերությունը, ինչպես նաև անհամաչափ պատերազմներ վարելու փոքր խմբերի հնարավորությունը կամ պրոժոդրոգավարական շարժումների ուղղորդումը (կառավարումը/առաջ մղումը) ակնհայտորեն ցույց են տալիս, որ մենք այլևս պարփակված համակարգում չենք ապրում, որտեղ մարդը կարող է կառավարել, վերահսկել իր սեփական ճակատագիրը մեծամասամբ բիրտ ուժի, տեխնիկայի և միակողմանի որոշումների կայացման միջոցով²⁰⁵:

Ավաճի շրջանակներում անհրաժեշտություն է առաջացել նորովի քննարկելու մարդու արժեհամակարգի կառուցվածքում բարոյական հրամայականները և պատասխանատվության մակարդակը, որոնք անվտանգության ապահովման կարևոր պայմաններ են: Իսկ առանց կայուն անվտանգային համակարգի, մասնավորապես կերպափոխվող աշխարհին հատուկ արդիականացվող մեխանիզմների պետականությունն ու պետության գոյությունն առհասարակ դառնում են խոցելի: Հասարակության յուրաքանչյուր անդամ, պահանջելով ազատություն, պարտավոր է ճանաչել այլոց ազատությունը: Մարդկանց ի վերուստ տրված ազատությունների ապահովումը և հասարակության համընդհանուր շահի համար պարտավորությունների ստանձնումը քաղաքականության օրակարգային խնդիր է: Ըստ երևույթին ազատությունը կամքի դրսևորում է՝ պաշտպանելու մյուսներին ներքին ու արտաքին վտանգներից: Այսինքն՝ մեր կարծիքով մասնակցային ժողովրդավարությունը պարտավոր է լինել պաշտպանունակ և պետք է գործառնվի իրավական պետությունում: Հիմնվելով համերաշխության սկզբունքի և համակեցության կանոնների վրա՝ հանրային գիտակցության և քաղաքացիական համատեղ, պատասխանատու մասնակցությամբ հնարավոր է կանխել ցանցային ռիսկերը, որոնք մարդիկ անհատապես չեն կարողանա. անհրաժեշտ է ինքնուրույն քաղաքացիների՝ միասնաբար՝ փոխադարձության սկզբունքով հանդես գալը: Արձանագրենք, որ **հասարակությունը պատասխանատու է հանրային շահի և ազգային անվտանգության ապահովման գործընթացում:**

Սոցիետալ անվտանգության տեսաբան Փ. Յոնգը պնդում է, որ «մարդկությունը մուտք է գործել նոր դարաշրջան. հին միջազգային համակարգերը փլուզվել են, հին կարգախոսները ոչ ուսուցողական են, հին լուծումները՝ ոչ օգտակար»²⁰⁶: Ներկայիս դարակազմիկ կերպափոխումները, գլոբալացման հետևանքները, յուրաքանչյուրիս ազատությանն ուղղված սպառնալիքները առաջ են բերել պատասխանատվությամբ կենսունակ քաղաքականություն վարելու անհրաժեշտություն: Ավելի մեծ թվով գիտակից, կրթված ու քաղաքացիական աշխարհայացքով մարդկանց ներգրավումը, լայնամասշտաբ մասնակցության ապահովումը կարևոր նախապայմաններ են ինչպես կայուն անվտանգային միջավայրի, այնպես էլ մարդու անվտանգության ապահովման համար:

Այսօրվա հարահոս ու աններդաշնակ փոխհարաբերությունների դաշտում սերտորեն փոխկապակցված են ժողովրդավարությունը և ազգային անվտանգությունը: Ժողովրդավարությունը ամրապնդում է ազգային անվտանգության հասարակական հիմքը, որն էլ խթանում է պետական և ոչ պետական

²⁰⁴ **Hartman J.**, Sustainability and National Security. Sustainability and National Security, Center for Strategic Leadership, US Army War College, Carlisle, PA, January/2012, p. 22-23. [http://www.csl.army.mil/usacsl/publications/SustainabilityandNationalSecurity\(webversion\).pdf](http://www.csl.army.mil/usacsl/publications/SustainabilityandNationalSecurity(webversion).pdf).

²⁰⁵ Նույն տեղում:

²⁰⁶ **Hough P.**, “Understanding global security”, second edition. Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2008, p. 1-4.

դերակատարներին՝ ազգային անվտանգության կառուցվածքը ձևավորելու համար՝ ապահովելով մարդու անվտանգությունը: Ժողովրդավարական-քաղաքական մասնակցությունը, ներառելով քաղաքացիական հասարակության խմբերի լայնամասշտաբ մասնակցություն, կարող է նպաստել արտաքին քաղաքականության կոնսենսուսի ստեղծմանը: Մասնակցային ժողովրդավարությունն ըստ էության ենթադրում է **ինքնօգնության, փոխօգնության, պատասխանատվության, հավատի ու վստահության, արդարության ու հավասարության սկզբունքները**, որոնց հիմքով անվտանգային քաղաքականության և արտաքին քաղաքականության գծերը կարելի է զարգացնել՝ ապահովելով կայուն անվտանգային միջավայր: Այս համատեքստում նոր սոցիալական տարածությունների ձևավորումը հանգեցնում է այսպես կոչված **“non-war community”** առաջացմանը, այսինքն՝ այնպիսի հանրույթի, որը միավորվում է ոչ թե արտաքին սպառնալիքի առկայությամբ, այլ փոխկապակցվածությամբ, որը ջնջում է «մերոնց և օտարների» միջև սահմանները²⁰⁷:

Արտաքին միջավայրի տեսանկյունից նման միջավայրը պետք է լինի խաղաղ ու կայուն, որպեսզի պահպանվեն և բնականոն արդիականացման ճանապարհով զարգացվեն ազգային գործընթացները, ներառյալ քաղաքական զարգացումը: Երբ պետությունը ժողովրդավարական է, մեծանում է հավանականությունը, որ հարևանները նույնպես կսկսեն ընկալել իրենց՝ խաղաղաշտի նույն մակարդակի վրա գտնվելու փաստը, կծավորվի համագործակցություն՝ առնվազն գաղափարախոսությունների մակարդակով: Այս համատեքստում Բ. Բուզանը «անվտանգության ընդլայնված օրակարգը պետություններին հարկադրում է հրաժարվել ինքնաբավ անվտանգության քաղաքականությունից՝ ընդունելով հարևանների անվտանգության իրավունքը»²⁰⁸:

Տեղական միջավայրի տեսանկյունից ժողովրդավարության հաստատումը հանգեցրել է քաղաքացիական հասարակության տարբեր տարրերի առաջացմանը, որոնք ներառում են ՅԿ-ներ, համայնքային խմբեր, մասնագիտական կազմակերպությունների գործարար միություններ, հավատքի վրա հիմնված կազմակերպություններ, ինքնօգնության խմբեր, սոցիալական շարժումներ և շահերի պաշտպանության խմբեր: Քաղաքացիական հասարակության այդ խմբերը կարող են առանցքային դեր խաղալ հակամարտությունների ժողովրդավարական լուծումների կամ վեճերի ժողովրդավարական կարգավորման գործում: **Իրական մասնակցային ժողովրդավարության հայեցակարգում մարդու արժանապատվությունը գերակա է, և մարդկանց ճակատագրերն իրենց ձեռքում են:** Մասնակցային ժողովրդավարության ջատագովները ընդունում են ոչ պետական դերակատարների ներդրումը ազգային քաղաքականության ձևավորմանը և իրականացմանը, ներառյալ արտաքին քաղաքականությանը: Կառուցողական մասնակցության շրջանակում նրանք նպաստում են արտաքին քաղաքականության նպատակների համաձայնեցմանը՝ աջակցելով պետությանը քաղաքականության կառուցողական քննադատությամբ:

Այսօր մասնակցային ժողովրդավարությունը, մասնավորապես ժողովրդավարական մասնակցությունը և ազգային անվտանգությունը դարձել են արտաքին քաղաքականության կարևոր տարրեր: Ժողովրդավարական և անվտանգ տարածաշրջանային, միջազգային կառույցները կարևոր են ազգային անվտանգության, տարբեր երկրներում կայուն զարգացման և ժողովրդավարացման անկաշկանդ գործընթացների համար:

²⁰⁷ Морозов В. Е., Безопасность как форма политического. О секьюритизации и политизации. ПОЛИС, Н. 3 (123) 2011, с. 27-29.

²⁰⁸ Buzan B., ‘People, states and fear: the national security problem in international relations. G. B., Biddies LTD, 2001, p. 92-94.

Մասնակցային ժողովրդավարության և անվտանգության ապահովման կարևորությունը արտացոլում է համապարփակ անվտանգության սկզբունքի ճանաչումը, որն ընդունում է քաղաքական, տնտեսական ու սոցիալական իրողությունների միջև ուժեղ փոխկապակցումները: **Քաղաքական զարգացման, խաղաղության, կայունության, մասնակցային ժողովրդավարության բարձր որակի և մասշտաբայնության, բարգավաճման հասնելու համար բոլոր երկրները պետք է միանման կամք ցուցաբերեն և յուրաքանչյուր գործընթացում պետք է դրսևորեն բարձրագույն քաղաքական պարտավորություն, որը հիմք կհանդիսանա հաջողված քաղաքական համագործակցության համար:**

Մասնակցային ժողովրդավարության և ազգային անվտանգության բարդ փոխկապակցվածության համատեքստում ազգային անվտանգությունը կարելի է դիտարկել որպես առանձին անհատների (մարդու) անվտանգության համագումար: Այսօրինակ մարդակենտրոն հեռանկարը կարևոր է, երբ հաշվի ենք առնում այն, որ անվտանգության սպառնալիքները կարող են առաջանալ ազգի և՛ ներքին, և՛ արտաքին միջավայրից: Սակայն անվտանգությունը կարող է ընկալվել նաև համապարփակ և ոչ ստանդարտ՝ ներառելով աղբատությունը, սովը, առողջապահական խնդիրները, բնական աղետները և կրթական ցածր ցենզը՝ որպես ազգային անվտանգության սպառնալիք: Պատմության հոլովոյթում ծագումնաբանական առանձնահատկություններից անկախ՝ «...անվտանգության ընկալումը մնում է նույնը, այն է՝ ինքնապաշտպանություն և սպառնալիքի բացակայություն»²⁰⁹: Համաձայն Թ. Հոբսի՝ «...պետական քաղաքականության հիմնական խնդիրը միաժամանակ պետության, հասարակության և անձի անտանգության ապահովումն է»²¹⁰: Այս համատեքստում արժեքների կերպափոխման ու ձևավորման գործընթացում «...երիտասարդ սերունդը նպատակադրվում է հետինդուստրիալ հետևյալ արժեքների հաստատմանը՝ ինքնարտահայտում, անձնական ազատություն, սոցիալական հավասարություն, ինքնաիրացում, կյանքի որակի ու մակարդակի բարձրացում»²¹¹:

Հաշվի առնելով, որ քաղաքացիների մասնակցությունը ժողովրդավարության զարգացման ողնաշարն է, պետք է փաստել, որ Նոր ժողովրդավարությունների համատեքստում մասնակցային ժողովրդավարությունը լավագույնս բնորոշում է ժողովրդավարության տեսական ու գործնական ազդեցությունը: Մասնակցային ժողովրդավարությունը, հիմնվելով պետական հեղինակության լիազորությունների և պարտականությունների իրականացման վրա որոշելու կամ ազդելու իրավունքին, նպաստում է ներկայացուցչական և ուղղակի ժողովրդավարությանը, և որ քաղաքական որոշումների կայացման գործընթացում պետք է ապահովվի քաղաքացիական մասնակցությունը, ՀԿ-ների և, ընդհանրապես, քաղաքացիական հասարակության ակտիվ ու արդյունավետ մասնակցությունը:

«Նոր աշխարհակարգն իր աստիճանակարգային և ցանցային կառավարման տարածական հարթությունների բոլոր մակարդակներում մարտահրավերներ է նետել քաղաքական արդիականացման գործընթացում գտնվող ժողովուրդների ինքնությանը»²¹²: Նոր մարտահրավերների պայմաններում անհրաժեշտություն է առաջացել լրացնել Հանրագոյնյան երրորդ ալիքի և Ֆուկույամայի պատմության վերջի տեսության շրջանակներում հետագա քաղաքական զարգացումները: Եթե

²⁰⁹ **Շահգեղյան Մ.**, «Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, եությունը, ձևավորումը, առանձնահատկությունները, Երևան, «Նորավանք» ԳԿՀ, 2003, էջ 5:

²¹⁰ **Wunderlich Jens-Uwe**, Warrier Meera. A dictionary of globalization. First edition, UK, Routledge, 2010, p. 252-255.

²¹¹ **Մարգարյան Մ. Գ.**, «Քաղաքական կայունության և ազգային անվտանգության ապահովման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում», Երևան, 2015, էջ 53:

²¹² **Մարգարյան Մ. Մ.**, «Քաղաքական արդիականացման հրամայականները Հայաստանի Հանրապետությունում», Երևան, 2019 թ., էջ 5:

Հանրագրոնը²¹³ քաղաքական փոփոխությունների շրջանակում դիտարկում է ժողովրդավարացումը որպես հնարավարություն, ապա Ֆուկույաման²¹⁴ բացարձականացում է ժողովրդավարացման ազատականացման մոդելով ժողովրդավարացվելու հրամայականը: ԽՍՀՄ փլուզումից հետո երկու հետազոտողների հայեցակարգերն էլ սկսեցին քննադատվել, քանի որ նրանք մեխանիկորեն դրվեցին նորանկախացած երկրների մասնակցային ժողովրդավարության հիմքում: Այդ առումով ուշագրավ է անցումագետ Օ' Դոնելի տեսակետը, ըստ որի՝ «...կարևորվում էր քաղաքական փոփոխությունների ինստիտուցիոնալ հիմքերը՝ ժողովրդավարական արժեքների յուրացման առումով արժևորում է անձի սոցիալականացման հիմնախնդիրները»²¹⁵: Հետագայում Օ' Դոնելը, Տ. Լ. Կարլը և Ֆ. Շմիտերը, համատեղ համեմատելով ժողովրդավարական անցման մոդելը քաղաքական զարգացման գործընթացում, հաստատված ժողովրդավարական ինստիտուտների արդյունավետ գործունեության դիրքերից սկզբունքային են համարում քաղաքական փոփոխությունների երեք մակարդակ՝ **ազատականացում, քաղաքացիական հասարակության ձևավորում և արդար ընտրությունների անցկացում**: Այս առումով կարևորվում է դոկտոր, պրոֆեսոր Մ. Մարգարյանի դիտարկումը, որով կարևորվում են բազմաչափ անցումները, «...որոնց դեպքում պահանջվում է միաժամանակ լուծել և՛ սեփականության լեգիտիմության, և՛ ազգային ինքնության արդիականացման, և՛ քաղաքական էլիտայի բաց հավաքագրման, և՛ համագործակցության մշակույթի և՛ սոցիալական երկխոսության, և՛ քաղաքական դիսկուրսի հիմնախնդիրները»²¹⁶:

Վերոշարադրյալը ելակետ ունենալով՝ ներկայացնենք մեր հիպոթեզը մասնակցային ժողովրդավարությունը որպես մարդու անվտանգության ապահովման գործոն դիտարկելու առումով: **Քանի որ մասնակցային ժողովրդավարությունը ենթադրում է սոցիալական շերտերի ընդգրկվածություն և արժեշահային համակարգի ներկայացման իրավունք, հետևաբար այն համակարգում է հասարակությունում առկա սպասումները, ինչպես նաև անվտանգության ապահովման հնարավորությունները և ապագայի տեսլականը:**

Մասնակցային ժողովրդավարությունը մարդկանց ու նրանց իրավունքները ազգային գործընթացների հիմքում է դնում ներառելով իրենց քաղաքական, տնտեսական, սոցիալ-մշակութային իրավունքները, ինչպես նաև խոսքի ազատության, կրոնի, հավատքի, հաղորդակցման, լրատվամիջոցներին առնչվելու, արտահայտելու իրենց դժգոհություններն ու խնդրանքները՝ առանց բռնության վախի: Ազատություն է տրվել մարդկությանը՝ ձերբազատելով ավտոկրատների և ապստամբների ճշումներից, դեգրադացումից, օտարումից՝ տալով մասնակցության լայն հնարավորություններ կյանքի բոլոր ոլորտներում և **քաղաքացիների լայնամասշտաբ մասնակցության ապահովում**: Արձանագրենք, որ **ժողովրդավարացման գործընթացները՝ աստիճանական, կայուն, գիտակցված, երկարաժամկետ տեսլականով և տեսանելի առաջընթացով, նպատակադրված ստեղծում են քաղաքական համագործակցության հնարավորություններ՝ հանրային շահի հիմքով**: Այս համոզմամբ էլ զարգացրել ենք դրույթ՝ **մասնակցային ժողովրդավարության և ազգային անվտանգության փոխհարաբերությունները՝ որպես պետականության**

²¹³ **Huntington S. P.**, The Third Wave: Democratization in the late Twentieth Century (1991). University of Oklahoma Press: Norman and London, P. 13.

²¹⁴ **Fukuyama F.**, The End of History and The Last Man (1992), Avon Books, New York Pix <http://www.democraziapura.altervista.org/wp-content/uploads/2015/01/1992-Fukuyama.pdf>.

²¹⁵ **Օ'Դոնել Գ.**, Делегативная демократия, https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Article/donn_del.php (22.07.2019).

²¹⁶ **Մարգարյան Մ. Մ.**, «Քաղաքական արդիականացման հրամայականները Հայաստանի Հանրապետությունում», Երևան, 2019 թ., էջ 49:

ամրապնդման պայման: Վերոնշյալ կերպով զարգացող երկրներից Չինաստանը լավագույն օրինակն է, որը, հատկապես տնտեսական բյուրեղացում այս մոտեցմամբ առաջնորդվելով, դարձել է համաշխարհային դասի տնտեսական ուժ: Ժողովրդավարական կայուն զարգացում ապահովելիս պետք է ապահովվի պետության կայունությունը՝ զերծ մնալով հնարավոր ցնցումներից, ճգնաժամներից:

«Ժողովրդավարական անցումային գործընթացը միայն մի փուլն է, որին պետք է հաջորդի ժողովրդավարական համախմբումը»²¹⁷: Համախմբումը հիմնային հասկացություն է՝ արտացոլելու նոր ռեժիմի կառույցների ու գործընթացների կայունությունը: Ընդհանուր չափանիշը, որով չափվում է իրավիճակի ժողովրդավարական համախմբման փուլի առկայությունը, էլիտաների ու զանգվածների կողմից ժողովրդավարության ընկալումն է որպես «միակ խաղը քաղաքում» (“the only game in town”)²¹⁸: Մարդկանց՝ ժողովրդավարության հետ կապված փորձի բացակայությունը և նոր կառույցների ճշգրտումը ներառում են անցումային գործընթացներով պայմանավորված մի շարք մարտահրավերներ²¹⁹: Այս համատեքստում կարևորվում է «մասնակցային անվտանգությունը», որտեղ քաղաքացիները պատասխանատու են հանրային անվտանգությունը պահպանելու համար՝ մասնակցելով հասարակական, պետական ծրագրերին: Ժողովրդավարական մասնակցությամբ համընդհանուր «ներգրավման» նպատակները խաթարում են քաղաքական գաղափարախոսությունները, որոնք պաշտպանում են քաղաքացիների իրավունքները, ազատությունները և պարտականությունները՝ հիմքում կրելով մասնակցային պատասխանատվություն:

Վերոշարադրյալը հանրագումարելով՝ փաստենք, որ մասնակցային ժողովրդավարությունը, որպես ազգային անվտանգության ապահովման, պետականության ամրապնդման, պահպանման պայման, բազմամակարդակ երևույթ է: Որպես այդպիսին՝ այն անվտանգության ապահովման ընդարձակված օրակարգի բաղադրիչ է, սակայն հարաբերական անկախության մեջ է գտնվում՝ պայմանավորված կենտրոն-ծայրամաս տարածական հարթություններում առկա մարդու անվտանգության հիմնախնդրի վերլուծության ու պատասխանատվության հետ: Այս համատեքստում ԱՀ-ի և ՀՀ-ի անվտանգության ռազմավարությունը անհրաժեշտ է մշակել՝ զարգացնելով մասնակցային ժողովրդավարության իրական բնույթը:

PARTICIPATORY DEMOCRACY AND NATIONAL SECURITY RELATIONS AS A CONDITION FOR STATEHOOD STRENGTHENING

MARINE MOVSISYAN

*National Security Service of the Republic of Armenia, Department of Political
Management and Public Policy of the Public Administration Academy of the RA,
Yerevan, Republic of Armenia*

The purpose of the article is to propose the approach that participatory democracy and national security are closely interlinked in the context of turbulent and disharmonious relationships, where the latter can be viewed as an individual security convention contributing to

²¹⁷ **Linz J. and Stepan A.**, Problem of Democratic Transitions and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe (1996) Johns Hopkins University Press Baltimore. Pp. 140-149.

²¹⁸ **Higley J. and Gunter R.**, eds. Elites and Democratic Consolidation in Latin America and Southern Europe (1992) Cambridge University Press, Cambridge. Pp. 112-116.

²¹⁹ **Thomas C. Bruneau**, Intelligence in New Democracies: The Challenge of Civilian Control (1999) Occasional Paper No. 5, The Center for Civil-Military Relations, Naval Post Graduate School, Monterey, California. Pp. 602-609

the strengthening of statehood. We discover the role of participatory democracy in the process of ensuring human security and provide a description of their interdependence, develop a provision of participatory democracy as a condition of national security without which the statehood is at stake.

The author argues that the involvement of conscious, educated, civic-minded people, the provision of large-scale participation is a prerequisite for both a stable and secure environment and for human safety assurance. Participatory democracy is part of an expanded security agenda, relatively independent due to the analysis and responsibility of the human security problem in the spatial dimensions of the center-periphery. In this context, the security strategy of the Republics of Artsakh and Armenia needs to be raised by developing the true nature of participatory democracy.

***Key words:** participatory democracy, human security, national security, strengthening of statehood, happy future, stability, competitiveness, national identity, value system, responsibility.*

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ПАРТИЦИПАТОРНОЙ ДЕМОКРАТИЕЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ КАК УСЛОВИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ

МАРИНЕ МОВСИСЯН

Национальная служба безопасности Республики Армения, аспирант кафедры политического управления и государственной политики Государственной академии управления Республики Армения, Ереван, Республика Армения

Цель этой статьи состоит в том, чтобы предложить и обосновать подход, согласно которому партиципаторная демократия и национальная безопасность тесно взаимосвязаны в контексте сегодняшних бурных и негармоничных отношений, где последнюю можно рассматривать как конференцию по безопасности отдельно взятых людей. Наша задача состоит в том, чтобы раскрыть роль партиципаторной демократии в процессе обеспечения национальной безопасности, дать описание их взаимозависимости, разработать положение партиципаторной демократии как условия обеспечения безопасности человека.

В исследовании сделан вывод о том, что партиципаторная демократия как условие национальной безопасности – многоуровневое явление. Как таковая она является составной частью расширенной повестки дня в области безопасности, но относительно независимой из-за анализа и ответственности за проблему безопасности человека в пространственных измерениях центральной периферии. В этом контексте необходимо разработать стратегию безопасности Республики Арцах и Республики Армения, развивая истинную природу партиципаторной демократии.

Принимая во внимание, что нынешние глобально-сетевые преобразования, угрозы нашей свободе привели к необходимости формулировать и проводить ответственную жизнеспособную политику, автор утверждает, что привлечение сознательных, образованных, цивилизованных людей, обеспечение ширококомасштабного участия является предпосылкой как для стабильной безопасной среды, так и для обеспечения безопасности человека.

***Ключевые слова:** демократия участия, безопасность человека, национальная безопасность, укрепление государственности, счастливое будущее, стабильность, конкурентоспособность, национальная идентичность, система ценностей, ответственность.*